

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ “ԳԱՐՈՒՆ”
ԹԻԻ 1

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ
ԹԻԻ 1

ԼԷՕ ԹԱՔՍԻԼ

ԼԻԱԿԱՏԱՐ ԵՒ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՃԻԶՈՒԹՆԵՐՈՒ

ԻՐԵՆՑ ՈՃԻՐՆԵՐԸ. ԱՄԲԱՐՇՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ն Ի

ԱՐՏԱՔՍՈՒՄՆԵՐԸ

Թարգմանեց

Յ. Գ. ՓԱԼԱԳԱՇԵԱՆ

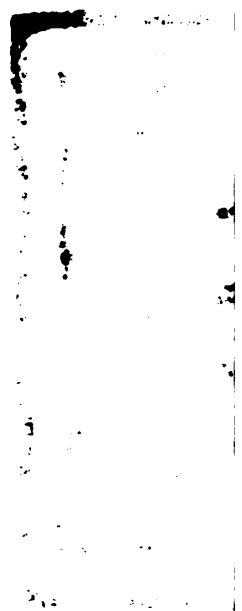

1940

ՏՊԱՐԱՆ - ԳՐԱՏՈՒՆ Յ. Գ. ՓԱԼԱԳԱՇԵԱՆ

ՄԵԾ ՆՈՐ ԽԱՆ. ՎԵՐԻ ՅԱՐԿ, ԹԻԻ 55

Կ. ՊՈԼԻՍ

573
ԼԷՕ ԹԱՔՍԻԼ

ԼԻԱԿԱՏԱՐ ԵՒ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՃԻԶՈՒԹՆԵՐՈՒ

ԻՐԵՅ ՈՃԻՐՆԵՐԸ, ԱՄԲԱՐՇՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԵՒ

ԱՐՏԱՔՍՈՒՄՆԵՐԸ

Թարգմանեց

Յ. Գ. ՓԱԼԱԳԱՇԵԱՆ

1910

ՏՊԱՐԱՆ ԵՒ ԳՐԱՏՈՒՆ Յ. Գ. ՓԱԼԱԳԱՇԵԱՆ

ՄԵԾ ՆՈՐ ԽԱՆ, ՎԵՐԻ ՅԱՐԿ, ԹԻԻ 55

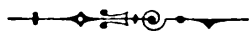
Կ. ՊՈԼԻՍ

6121
EREN
1158
BOAR

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՃԻՋՈՒԹՆԵՐՈՒ

ԻՆԵՍՍ ՏԸ ԼՕՅՈԼԱ

1491.— Ծնունդ ինեաս տը Լօյօլայի, Սպանիոյ Պիսքայի գաւառին կիրօքօա աւանին լէջ, Սպանիոյ Հաւատաքննութեան վերահաստատիչ՝ կաթողիկն ֆէրտինանտի և իր ամուսնոյն իգապէլի իշխանութեանց օրով:

1521.— Ինեաս, Պամպէլիւնի (Սպանիա) պաշարման միջոցին վիրաւորուելով, հաւատքի կուգայ, Ս. Կուսին ջատագովը կը հանդիսանայ և կրօնական Միաբանութեան մը հաստատումը կը ծրագրէ:

1524.— Ինքզինքը վերստին ուսման կուտայ և կուգայ Բարիդ, Սէն-Պարսի քօլէժը, ուր խարազանի պատիժին կ'ենթարկուի ի հասակի երեսուն երեք ամաց:

1533.— Կը իրանայ Բիէս Լըֆէվրի և Ֆրանսուա-Քսաւիէի հետ:

1534.— Սալմէրօն, Լէնէս, Պօպատիլլա և Բօտրիպէզ կը միանան ինեասի և երդումով կը կապուին իրարու հետ՝ ճիգովի թնկերու լնկերութիւնը հիմնելու համար:

1537.— Ինեաս վենետիկ կը հաւաքէ իր բնկերները, թուով ինը, և պատգամաւորութիւն մը կը ղրկէ

Հոովմ, խնդրելու համար իր Միաբանութեան վաւերացումը: — Բորթուգալի ժան Բ. Թագաւորին խնդրանօք, ինեաս առաքելութեան պաշտօնով Հնդկաստան կը դրկէ Քսավիէն:

1540.— Ճիզուիթք հանդիսաւորապէս կ'ուխտեն աղքատութիւն, ժուժկայութիւն և հնազանդութիւն. չորրորդ ուխտ մըն ալ կ'ընեն որով յանձն կ'առնեն Պապին հնազանդիլ ամէն բանի մէջ և ամէն տեղ հաւատքին տարածմանը հաւար: Ասոր հետեւանօք, Պօղոս Գ. Պապը, Դեկտ. 27 թուակիր Կօնդակով մը, կը հաստատէ Ճիզուիթներու Ընկերութիւնը:

1542.— Տասն և վեց Ճիզուիթք Բարիզ կուգան, խոռովութեանց տեղի կուտան և չեն կրնար ինքզինքնին պաշտօնապէս ճանչցնել տալ: — Պօղոս Գ. Ճիզուիթներու թիւը 60ի մէջ սահմանափակած էր: Կը ջնջէ այս սահմանափակումը և թոյլ կուտայ որ Ընկերութիւնը կրցածին չափ ծաւալ գտնէ:

1547.— Պօպատիլլա կը վռնտուի Գերմանիան, Աւկպուրկի կառավարութեան դէմ խռովայոյզ տետրակներ հրատարակելուն համար:

ԱՌԱՋԻՆ ԱՐՏԱՔՍՈՒՄՆ

1554.— Բարիզի Խորհրդարանը, թէև ջերմ կաթուղիներէ բաղկացած, կը յուղուի Լօյօլայի ընկերներուն խռովարարութիւններէն և կ'վճռէ Ճիզուիթներու արտաքսումը:

1556.— Ինեաս Հոովմի մէջ կը մեռնի 65 տարեկան: Լէնէս կ'ընտրուի երկրորդ Պետ Միաբանութեան: Ճիզ-

ուիթք կը բարգաւաճին Եւրոպայի զանազան կողմերը,
ինչպէս և Հնդկաստանի, Չինաստանի և Ճապոնի մէջ:

ԼՐՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

1560.—Կօնզալէզ Սիլվէրիա, Ճիզուիթաց և Բոր-
թուգայի թագաւորին հաշուոյն յրանսութիւն ըրած ժա-
մանակ բռնութիւն, կը գլխատուի ի Ս'օնօ Բոթապա:

1561.—Լէնէս Ֆրանսա կուգայ, ծպտեալ: Դաւեր
կը նիւթէ արքունիքին մէջ և Ճիզուիթներու գովեստը
կ'ընէ Բուասիի գօլէժին մէջ: Կը յաջողի վերջապէս՝
անոնց ի Ֆրանսա ազատ մուտքը ընդունել տալ: Ար-
դէն ուրիշ ամէն տեղ ընդունուած էին:

1564.—Բարիզի մէջ կը բանան Քլէրմօնի գօլէժը:

ՊՕՐՃԻԱ ՄԸ

1565.—Մահ ժագ Լէնէսի:—Ֆրանսուա տը Պօրճիա,
հռչակաւոր թունաւորիչ և ազգապիղծ Պապին լնտանի-
քէն, կ'ընտրուի Յրդ. Պետ Ճիզուիթներու:

1567.—Ճիզուիթք կը հաստատուին ի Բէրու (Հարա-
ւային Ամերիկա):

1570.—Անգղիոյ Եղիսարեթ թագուհին, անոնց
նենգաւոր հնարքներէն զայրացած, իր պետութեան
երկիրներէն կ'արտաքսէ զանոնք:

1572.—Մահ Ֆրանսուա Պօրճիայի:—Էվէրար Մէր-
քիւրիան կ'ընտրուի Հրդ. Պետ Միաբանութեան:

1578.—Ճիզուիթք կը վռնտուին Բորթուգալէն:
Միեւնոյն տարին կ'արտաքսուին նաև Պելճիքայէն:

1580.— Մահ էվէրար Մէրքիւրիանի:— Գլօտ Ա-
քօւալիլա կ'ընտրուի Ծրդ. Պետ Միարանսթեան:

ՍՈՍԿԱԼԻ ԴԱԻԱՃԱՆՈՒԹԻՒՆ

1581.—Գա՛րիան, Ոքէրվէն և Պրիան՝ իրենց Պե-
տին կողմանէ Անգղիա հը դրկուին, իրենց մուտքը ար-
գիլուած ըլլալուն հակառակ: Դաւադրութիւն մը կը
նիւթեն՝ Եղիսաբեթ թագուհին տապալելու և բողոքա-
կանները ջարդելու նպատակաւ: Գաւ յայտնուելով, կը
ձերբակալուին, կը դատուին, զանազան ոճիրներու մէջ
իրենց յանցաւորութիւնը կը հաստատուի և Դեկտ. 1ին
կը կախուին:

ՍԷՆ-ՊԱՐԹԵԼԷՄԻԻ ԿՈՏՈՐԻՉՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

1588.—Ճիզուիթք, ի Ֆրանսա, կ'անցնին Կիզե-
րուն⁽¹⁾ կողմը, կամակատարք Մէտիսիզներու⁽²⁾ և գըլ-
իաւոր հեղինակք Սէն-Պարթէլէմէի⁽³⁾ կոտորածին: Ուժ
կուտան Դաշնակցութեան⁽⁴⁾ և կը քարոզեն Հենրիկոս
Գ. վեհապետին դէմ:

(1) Դուքս Հենրիկոս Կիզ, նշանաւոր եղաւ իր մա-
լեզին ապելութիւնովը ընդդէմ բողոքականաց. սկսաւ
Սէն-Պարթէլէմէի կոտորածը՝ սպաննել տալով Գօլիներ
ծովակալը որ բարեկարգութեան կուսակից եղած էր.
եղաւ պետ Դաշնակցութեան և Հենրիկոս Գ.ի հրամա-
նաւ սպաննուեցաւ Պլուաի մէջ (Բարիզէն 180 քի-
լօմէթր):

(2) Մէտիսիզները Ֆլօրէնցացի հարաւստ վաճառա-

ԱՐՔԱՅԱՍՊԱՆ ՔԱՐՈՁՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1589.— Ճիգուիթներու արքայասպան քարոզութիւնները իրենց պտուղները կուտան: Ժագ Քլէման, կղերական, սաստիկ գրգռուելով, կը սպաննէ Հենրիկոս Գ.ը, թելադրութեամբ Լօյօլայի աշակերտներուն:

կաններն են որ իրենց երկիրը կառավարեցին 1314էն մինչև 1737, նախ իբրև ընտրեալ պետեր, յետոյ իբրև մեծ-դուքսեր ժառանգական կարգաւ. ասոնք այս փոքրիկ հասարակապետութիւնը մեծ միապետութեանց հաւասար փառաւոր ընծայեցուցին, ծաղկեցնելով զրաւանութիւնը և արուեստները:

(³) Այսպէս կը կոչուի բողոքականաց այս նշանաւոր կոտորածը, վասն զի տեղի ունեցաւ այն՝ Սէն Պարթէլէմէի տօնին օրը ի Բարիզ, 1572 Օգոստոս 24ին:

(⁴) Դաշնակցութիւնը կամ Սուրբ Դաշնակցութիւնը Ֆրանսայի մէջ կազմուեցաւ կալուինականներուն դէմ 1576ին, այն արքունի հրովարտակին առթիւ որ իրենց պաշտամունքին ազատ կիրարկումը կը թոյլատրէր, և երկիրը ամենամեծ չարիքներու մատնեց ամբողջ 17 տարի: Դաշնակցութեան գլուխ կանգնեցան Կիզերը, որոնք թագ կրելու փառասիրութիւնը կը տածէին, և իրեն կոյր գործիք եղան՝ կղերին շնորհիւ մոլեռանդացած կաթոլիկները: Կատարինէ տը Մէտիսիզի անհեռատես պաշտպանութիւնը և Հենրիկոս Գ.ի ապուշ վարմունքը թոյլ տուին որ այդ Միաբանութիւն զարհուրելի կերպով ընդարձակուի: Գրիգոր ԺԳ. Պապը և Սպանիոյ Ֆիլիպ Բ. թագաւորը իրենց բոլոր ուժով պաշտպանեցին զայն. բայց Հենրիկոս Դ. յաղթեց և վերջին հարուածը տուաւ անոր՝ իր ուրացումովը 1593ին:

1592.—Հայր Ժագ Գօմօլէ Բարիզի մէջ արձակ համարձակ կը քարոզէ ընդդէմ Հենրիկոս Դ.ի: Հակահայրենասիրական քարոզի մը մէջ, կը պահանջէ Աօս⁽¹⁾ մը՝ «փրկելու համար երկիրը» ճշմարտապէս ժողովրդական այն միակ Թագաւորէն զոր Պրանսա երբեք ունեցած ըլլայ: Նա Հենրիկոս Դ.ը կը կոչէ Վէռօն⁽²⁾ մը, Հերոդոտոս⁽³⁾ մը, Հոդերբերնէս⁽⁴⁾ մը, որոնցմէ ազատիլ

(1) Աօս, Չրդ դատաւոր Իսրայէլի, զոր ազատեց Մօսպիղներու գերութենէն, սպաննելով անոնց Թագաւորը՝ Էկլօնը:

(2) Հռովմայեցի կայսր որ տիրեց 545-էն 68: Նախ իմաստութեամբ կառավարեց երկիրը, բայց յետոյ անգութ ճիւղ մը եղաւ: Կոկորդէն խեղդել տուաւ իր մայրը, ջուրի մէջ գայն խեղդելու ի գուր փորձելէ յետոյ: Հրդեհեց Հռովմը՝ Տրովադայի հրդեհին մէկ պատկերը ունենալու համար, և այս ոճիրով ամբաստանեց քրիստոնեայները, զորս մատնեց ամենասոսկալի տանջանքներու: Իր բանակէն լքուած և ծերակոյտին կողմանէ հասարակաց Թշնամի հռչակուած, սուրով սպաննեց ինքզինքը:

(3) Յուդայի վրայ Թագաւորեց Քրիստոսէ առաջ 40 թուականէն սկսեալ մինչև Քրիստոսէ ետք Չրդ տարին: Այս ճարտար և քաջ իշխանը միջոց մը փայլ տուաւ իր ազգին՝ փառաւոր գործերով և տաճարին վերաշինութեամբ: Բայց յետոյ ամենագարշելի ոճիրներու մէջ Թաթխուեցաւ: Սպաննել տուաւ իր կինը՝ Մարիանան, իր երեք զաւակները, նաև շատ նշանաւոր անձեր, և հրամայեց անվնդներու կոտորածը: Մեռաւ՝ որդերու կեր ըլլալով:

պէտք է ամէն գինով. և ամպիոնին բաժնունքէն կը
յայտարարէ թէ «կը փափագի որ օտար իշխան մը գայ
տիրել վատ Ֆրանսացիներուն վրայ»:

ՀԵՆՐԻԿՈՍ Դ. ԵՒ ՃԻԶՈՒԻԹՔ

ՈՃԻՐՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔ ՄԸ

1593.—Հենրիկոս Դ., Ճիզուիթներու սպառնա-
լիքներէն զարհուրած, կը ստիպուի իբրեւ խոստովանա-
հայր ընդունիլ Հայր Կողոնը:—Միւս կողմանէ, Նանդի
հրովարտակը կ'արձակէ, որ ապահովութեան օրէնք
մըն է բողոքականաց համար:—Թոյլտուութեան այս
հրովարտակը կը կատարեցնէ Ճիզուիթները: Բիէռ Պա-
ռիէր, Գլէրմօնի գօյէժին վարիչ Գեր. Հայր Վարատի
կողմանէ զինուելով, կը փորձէ սպաննել Հենրիկոս Դ.ը:

1594.—Ժան Շաթէլ, աշակերտ Ճիզուիթներու և
ստուգուած ժեռմիկիսի, իր կարգին կը փորձէ սպաննել
Հենրիկոս Դ.ը:—Ճիզուիթք Ֆրանսայէն կը վռնտուին:

1595.—Հայր Կինեառ ծպտեալ Ֆրանսա կը մտնէ և
հոն խռովայոյզ տետրակներ կը ցրուէ Հենրիկոս Դ.ի
դէմ: Կը բռնուի և կոէվի հրապարակին վրայ կը
կախուի:

1597.—Գլէման Ը. Պապը կը յանդիմանէ Ճիզուիթ-
ները՝ եկեղեցին խռովելուն համար:

1598.—Սպաննել կուտան Մօռիս տը Նասօ իշխանը
և իսլանտայէն կ'արտաքսուին:

(⁴) Նաբուգոդոնոսոր Ա.ի գօրավարը, որուն գլուխը
Յուդիթ կտրեց՝ քունի մէջ եղած ժամանակ (Յս. Քս. է
659 տարի առաջ):

1600.—Ճիզուիթք կը գրեն Հենրիկոս Դ.ի և մահ կը սպառնան անոր, եթէ չարունակէ արգիլել իրենց մուտքը Ֆրանսական հողէն ներս: Թագաւորը, որուն միամտութիւնը հանրածանօթ էր, աններելի տկարութիւնը կ'ունենայ արտօնել անոնց լռելեայն մուտքն ի Ֆրանսա:

1603.—Խորհրդարանի անգագոց քով Ճիզուիթներուն ի գործ դրած բազմաթիւ մեքենայութեանց հետեւանօք, յայտնապէս ետ կը կանչուին:

ԿԱՐԴԻՆԱԼԻ ՄԸ ԿՈՂՄԱՆԷ ՎՌՆՏՈՒԱԾ

1604.—Ֆրետերիք Պոռօմէ կարտինալը, այր խիստ առաքինի և իր ժողովուրդէն չափազանց սիրուած, կը յայտարարէ թէ Լոյսլայի հիմնած Միաբանութիւնը ուրիշ բան չէ այլ չարագործներու ընկերութիւն մը: Նա կ'արտօքսէ զանոնք իր եպիսկոպոսական թեմէն և կը փակէ անոնց Պորտայի քօլէճը, որուն մէջ իրենց աշակերտներուն վրայ ի գործ կը դնէին ամենախայտառակ արարքներ:

ՎԱՌՕԴԻ ԴԱԻԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

1605.—Գերապատիւ Հարք Ճիզուիթք կառնէ, Օլտքօն, Կրինվէլ, Կաթէզպի և Թէսօնա՝ Լոնտրայի մէջ Խորհրդարանը, Թագուհւոյն և նախարարներուն հետ ի միասին, օղը հանելու ծրագիր մը կը կազմեն: Ասոր համար, ամբողջ տարի մը կ'աշխատին մեծ անցք մը բանալու Խորհրդարանին շէնքին տակ: Նոյեմբերն 1ին, հինգ Ճիզուիթները իրարու հաղորդութիւն կուտան, և կ'ոտնէ այս ազօթքը կ'ընէ. «Ո՛վ Աստուած իմ, կոր-

ծանէ՛ այս հերետիկոս ազգը, բնաջինջ ըրէ՛ զայն կենդանական աշխարհէն, որպէս զի կարենանք մենք, ցնծալով և խայտալով, հատուցանել Յիսուսի այն գովութիւնը զոր իրեն կը պարտինք:» Յետոյ կ'երթան իրենց պատրաստած գետնափոր անցքը, ի գլուխ հանելու համար իրենց գարշիլի ծրագիրը: Բարեբաղդաբար, դաւադրութիւնը յայտնուած էր: Գեր. Հարք կառնէ, Օլտքօն, Կրիսլէլ, Կաթէզպի և Թէսփօնտ կը ձերբակալուին և կախաղանի կը դատապարտուին, իբրեւ հեղինակ հռչակաւոր «Վառօղի Դաւադրութեան»:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱՐՏԱՔՍՈՒՄՆ

1606.—Ճիգուիթք կը մերժեն հնազանդիլ վենետիկի Ծերակոյտին, որ Հասարակապետութենէն յուրս կ'արտաքսէ զանոնք:

1607.—Պատասխանելու համար, գրգռութիւն յառաջ բերող վճիռով մը, այն արտաքսումներուն որոնց առաւրկան եղած են գրեթէ ամեն տեղ, Ճիգուիթք կը պահանջեն Պապէն՝ սրբացնել իրենց Ընկերութեան հիմնադիրը, ինեաս Լօյօլան, այսինքն զասել զայն ի շարս սրբոց, որպէս զի հաւատացեալները պարտաւոր ըլլան տաճարներ կանգնել անոր անուամբ:

ՍՈՒՐԲ ԻՆԵԱՍԻ ՅԵՏՈՅԲԸ

1608.—Պապը կը վարանի: Ճիգուիթք կը տարածայնեն իբրեւ թէ հրաշքներ զործուած են ինեաս տը Լօյօլայի մարմինին զանազան կտորներէն, որոնք շատ մը եկեղեցիներու մէջ տարածուած են: Մինչև իսկ

«հրաշագործ մասունք» կը հռչակեն իրենց Ընկերութեան հիմնադիրին յետոյքը:

1609.—Սրբացումն ինեաս տր Լօյօլայի:

ՍՊԱՆՆՈՒԹԻՒՆ ՀԵՆՐԻԿՈՍ Դ.Ի

ՈՃԻՐՆԵՐՈՒ ՋԱՏԱԳՈՎՈՒԹԻՒՆ

1610.—Ռավայեաք, Ճիզուիթներէն թելադրուած և զինուած, կը սպաննէ Հենրիկոս Դ.ը: Միեւնոյն տարին, Գեր. Հայր Մարիանա կը հրատարակէ իր հռչակաւոր գիրքը՝ De l'institution du prince, ուր ջատագովութիւնը կ'ընէ Ժազ Քլէմանի և ամէն անոնց որոնք կը սպաննեն՝ եկեղեցւոյ հայրերուն կողմանէ բռնաւոր հռչակուած վեհապետները:

1614.—Ճիզուիթք, Րիշլիէօի⁽¹⁾ ազդեցութեան շնոր-

(¹) Առման Տիւրլէսիս Րիշլիէօ, հռչակաւոր նախարար Լուդովիկոս ԺԳ.Ի, աւելի վախ ազդած էր իր տիրոջ քան թէ անկէ սիրուած: Առաջադրեց ոչնչացնել ներքին խռովութիւնները և խոնարհեցնել Աւստրիոյ արքունիքը. յառաջ քալեց դէպ ի իր այս կրկին նպատակը սոսկալի անողոքելիութեամբ մը, և իր նպատակին հասաւ՝ ջախջախելով մեծաւեծները, մարտնչելով Պապին դէմ իսկ և դաշնակցութիւններ կազմելով Հոլանտայի, Անգղիոյ և Շուէտի հետ: Այս մեծ մարդը վերակազմեց ելեւեռութիւնը, ցամաքի և ծովու բանակներ ստեղծեց, Ֆրանսայի տուաւ քաղաքական գերագահութիւնը, ծաղկեցուց գրականութիւնը, հիմնեց կաճառը և պատրաստեց Լուդովիկոս ԺԳ.Ի դարը (1585—1642):

հիւ, մեծ վարկ կը վայելեն ի Ֆրանսա: Իրենց գովեստը կ'ընեն կղերէն, ազնուականներէ և ժողովրդեան ներկայացուցիչներէն կազմուած Ընդհանուր ժողովին մէջ:

ՊԱՊԻՆ ԴԷՄ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔ

1615.—Մահ Գլօտ Աքուավիվայի, 5րդ պետ Ճիզու-
ուիթներու: Սա ինքն էր որ արձակել տուաւ Ratio
Studiorum անուամբ ճանչցուած հրովարտակը, զոր Հա-
ւատաքննութեան Ատեանը ինքն իսկ պարտաւորեցաւ
ջնջել տալ: 1604ին, երբ Գեր. Հ. Մօլինա հրատարա-
կեց իր հոչակաւոր գիրքը՝ La Somme de Saint Tho-
mas, որուն մէջ վեր ի վայր կը շրջէր ամբողջ քրիստո-
նէական վարդապետութիւնը, Պօղոս Ե. Պապը ուզած
էր արգիլել այս գիրքը. Ճիզուիթք այս միջոցին այն-
քան զօրաւոր էին որ Աքուավիվա Պետը կեցուց պա-
պական կոնդակին հրատարակութիւնը, Պօղոս Ե.ին գրե-
ւով սպառնալից նամակ մը՝ որուն մէջ կ'ըսէր անոր թէ
«եթէ այս թշնամանքն ընէր Ընկերութեան, ինքը չէր
երաշխաւորեր որ 10,000 Ճիզուիթներ լուտանք և նա-
խատինք չի տեղան պապական աթոռին դէմ»:

Գլօտ Աքուավիվան եղաւ նոյնպէս որ աւարտեց
Ընկերութեան օրինագիրքը:

Միւթիուս Վիթէլնշի կ'ընտրուի 6րդ Պետ Միա-
բանութեան:

Թ Ո Ւ Ն Ա Ի Ո Ր Ո Ւ Մ Ն

1616.—Ժէրօմ Զարօվիչ, Բոլոնացի Ճիզուիթ, Ըն-
կերութենէն կ'արտաքսուի: Այս թշնամանքին վրէժը
լուծելու համար, կը հրատարակէ Monita secreta, այ-

սինքն այն զաղտնի հրահանգները որոնք ձիզուիթներուն մասնաւոր օրինագիրքը կը կազմեն:—Զարօլիչ կը մեռնի թունաւորուած:

1618.—Ձիզուիթք Պոհեմիայէն կ'արտաքսուին, իբրեւ հասարակաց անդորրութեան խանգարիչներ:

1619.—Մորավիայէն ալ կը վռնտուին միեւնոյն պատճառաւ:

1621.—Կ'ամբաստանուին իբրեւ քաղաքային պատերազմը յառաջ բերողներ ի Բոլոնիա:

1622.—Ֆրանսուա-Քլոսավիէի սրբացումը: Այս սրբացած ձիզուիթին վերադարձած հրաչքներուն մէջ, պէտք է յիշել հետեւեալը. «Փոթորիկի մը միջոցին որ տեւեց երեք օր, իրարմէ հարիւր յիսուն փարսախ հեռու գտնուող երկու նաւերու մէջ միանգամայն մնաց շարունակարար, և անոնցմէ միոյն ծառայեց իբրեւ նաւուղիդ:»

ՀԱՒԱՏՔԸ ԴԱՇՈՅՆՈՎ

1630.—Ձիզուիթք կը ստիպեն ծեր թիչառը՝ ուրանալ իր քիչ մը ազատական կրօնական կարծիքները, դաշոյնի տակ ստորագրել տալով անոր իր յետս կոչումը:

1631.—Ձիզուիթներու մեքենայութիւնները և տղու գողութիւնները իրենց դէմ արիւնշալի հալածում մը յառաջ կը բերեն ճաբոնի մէջ:

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԸ՝ ՃԻԶՈՒԻԹՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

1639.—Ֆրանսայի մէջ Ժանսէնիւս եպիսկոպոսին հռչակաւոր գրքին երեւումը:

1641.—Ճիզուիթք կը պահանջեն որ ժանսէնիւս եպիսկոպոսը հերետիկոս հռչակուի և անոր հետ ըստ այնմ ընթացք տրուի յարաբերութեանց: Եւրոպայի մէջ կը բռնկցնեն ժանսէնականութեան կռիւը որ անհաշուելի չարիքներու պատճառ կ'ըլլայ:

1643.—Մալթայէն կը վոնտուին:—Մահ Միլիտուս Վիթէնշիի, Պետ Միաբանութեան:—Վէնսան Քարաֆա կ'ընտրուի 7րդ Պետ:

ԽԱՐԴԱԽ ՍՆԱՆԿՈՒԹԻՒՆ

1646.—Խարդախ սնանկութիւն մը կը կազմակերպեն ի Սէվիլ, որովհետեւ արդէն առեւտրական գործերով ալ կը զբաղին:

ԴԱՐՁԵԱԼ ԹՈՅՆ

1648.—Գեր. Հ. Բիէռ ժարիկ կը թողու եկեղեցական պարեգօտը, բողոքական կ'ըլլայ և իր վաղեմի եղբայրներուն դէմ կը հրատարակէ Ճիզուիթը զլիսաճութեան քեմին վրայ անուշով գիրք մը:— Կը մեռնի թունաւորուած:

1649.—Մահ Վէնսան Քարաֆայի:—Դրանսուա Բիքօլոմինի կ'ընտրուի 8րդ Պետ Միաբանութեան:

1651.—Մահ Բիքօլոմինիի:—Ընտրութիւն Աղեքսանդր Կոթիֆրըտօի, 9րդ Պետ:

1652.—Մահ Կոթիֆրըտօի:—Կօզվին Նիքէլ կ'ընտրուի 10րդ Պետ Միաբանութեան:

1656.—Մեծն Բասգալ Ճիզուիթներուն դէմ կը հրատարակէ իր հռչակաւոր Lettres Provincialesը:

ԲՅՈՒՌՈՒԱՅԱԼԻ ՔԱՆԴՈՒՄԸ

1661.— Ճիզուիթք կը յաջողին Բօռ-Ռուայաչի⁽¹⁾ քանդման հրամանագիր ձեռք բերել: Բասգալ և իրեն բարեկամ ուրիշ իմաստասէրներ կը մեկուսանան:

1664.— Մահ կօզվին Նիքէլի: — Ընտրութիւն ժան-Բօլ Օլիվաի, 11րդ Պետ Միաբանութեան:

1681.— Մահ Օլիվայի: — Ընտրութիւն Շառլը տը Նոյէլի, 12րդ Պետ:

1682.— Յայտարարութիւն Ֆրանսայի կղերին, Պօսիւէէն⁽²⁾ խմբագրուած, նուիրագործելու համար գաղղիական եկեղեցւոյ ազատութիւնները: Ճիզուիթք, ճի-

(1) Բօռ-Ռուայալ տէ Շան 1204ին հիմնուած է Բարիզի եպիսկոպոս Օտօն Սիւլլիէ, տղայոց դաստիարակութեան նուիրուած կրօնաւորուհիներու համար: Բայց յետոյ այս կրօնաւորուհիք իրենց բնակութեան համար Բարիզի մէջ Բօռ-Ռուայալ տը Բարի անունով ուրիշ վանք մը ընտրած ըլլալով, Բօռ-Ռուայալ տէ Շանը 1636ին նշանաւոր դիտուններու յատկացուեցաւ: Ասոնք, գրական և գիտական պատուական գրքերու հեղինակներ, 1656ին այս հաստատութենէն արտաքսուեցան իբրեւ ժանսէնիսդներ: Վերջնական քանդումը տեղի ունեցաւ 1740ին, հրամանաւ Թագաւորին, որ իր խոստովանա՛օր՝ Լը Թէլլիէ Ճիզուիթին՝ ազդեցութեան տակ էր:

(2) Ժագ Պօսիւէ, Ֆրանսացի գրագէտ և պերճախօս բեմբասաց, ծնած է ի Տիժօն 1627ին. եպիսկոպոս Գօնտօմի 1669ին. մեռած է 1704ին: Հռչակաւոր են իր Դամբանականները, իր Քարոզները, իր Տիեզերական Պատմութիւնը, և այլն:

ևաղ կեղծաւորներ, լրբութիւնը կ'ունենան իրենց ստորագրութիւնը դնելու Պօսիւէի և Ֆէնըլօնի ստորագրութիւններուն տակ: Յայտնի է թէ Ճիզուիթք յետոյ ինչպէս յարգեցին իրենց երդումը:

ՅՈՂՈՔԱԿԱՆՆԵՐԸ ՅԱՔՍՈՐԻ

1685.—Ճիզուիթներու, և գլխաւորաբար Լուդովիկոս ԺԴ.ի խոստովանահայր Հայր Լաչէզի Թելադրութեամբ, Նանթի հրովարտակը⁽¹⁾ կը ջնջուի: Այս անքաղաքագիտական յանդուգն որոշում պատճառ կ'ըլլայ որ 80,000 է աւելի ճարտարագէտ և արհեստաւոր ժողովուրդ մէկ անգամէն Գերմանիա և Զուիցերիա կը գաղթեն, իրենց հետ այս երկիրներու մէջ մտցնելով նաև ամէն տեսակ արհեստ և ճարտարագործութիւն:

Հայր Լաչէզն էր դարձեալ, որ Լուդովիկոս ԺԴ.ի բոլոր տարբուհիներուն ճրագը բռնելէ յետոյ, հաւանեցուց զանիկայ՝ ամուսնանալու Մէնթընօնի հետ: Թագաւորին մէկ ուրիշ տարբուհին, Մօնթէզպան, այս Հայր Լաչէզի համար կ'ըսէր թէ «բնական կարիք հոգալու աման» մըն էր:⁽²⁾

1686.—Մահ Շառլը տը Նօյէլի:—Ընտրութիւն Թիրզ Կօնզալէզի, 13րդ Պետ Միաբանութեան:

(1) Նանթի հրովարտակը, որ 1598ին Նանթ քաղաքին մէջ Հենրիկոս Դ.ի կողմանէ շնորհուեցաւ, բողոքականներուն կուտար՝ կաթոլիկներուն հետ համահաւասար միեւնոյն իրաւունքները:

(2) La chaise de commodité. բնական կարիք հոգալու աման. բառախաղ կրօնաւորին անուան հետ:

1594.—Ճիզուիթք դատապարտել և արդիւիւ կուտան՝ ժանսէնիուսի դաղափարներուն կուսակից Քէզնէլի մէկ գիրքը:

1705.—Մահ Կօնդալէզի:— Ընտրութիւն Միշէլ Անժ. Թամպիւրինիի, 14րդ Պետ Միաբանութեան:

ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏԱՆ ԾԸ ՊՂԾՈՒՄԸ

1709.—Ճիզուիթք Բօռ-Ռուայալի գերեզմանատունը կը պղծեն և իրենց հալածանքը կը տարածեն մինչև մեռած ժանսէնիսդ իմաստասէրներուն վրայ:

1713.—Պապը կը հաւանի բանադրել Ճիզուիթներուն թշնամիները: Իւնիժէնիքիւս ըստած Կօնդակը կը հրատարակուի: Անմիջապէս յետոյ կը հրատարակուին ճիզուիթական լրբութիւններ պարունակող տասը հազար հատորներ և բիւրաւոր նամակներ ընդդէմ այս խեղճ ժանսէնիսդներու:

Ս. ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՏՐՈՒԻ

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՄԲ

Յաջորդ տարիներու մէջ, ճիզուիթ քահանաներ հոգեվարք ժանսէնիսդներու վերջին հաղորդութիւնը կուտան բռնի, զինուորականներու աջակցութեամբ:

Միեւնոյն տարին, Գեր. Հ. Ժուվանսի, Հռոմի մէջ Ճիզուիթներուն պատմութիւնը գրելով, մարտիրոսներու կարգը կը դասէ Ֆրանսայի թագաւորներուն սպաննիչները:

1722.—Մեծն Պետրոս, հռչակաւոր հիմնադիրը ոռոսական կայսրութեան, իր երկրէն դուրս կ'արտաքսէ Ճիզուիթները:

1730.—Մահ թամպիւրինի:—Ընտրութիւն Խրանսուա Րէցի, 15րդ Պետ Միաբանութեան:

ԽՈՍՏՈՎԱՆԱՀԱՅՐ ԵՒ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՂՈՒՀԻ

1731.—Դատաւարութիւն Ճիզուիթ Գեր. Հ. Ժիրարի: Հայր Ժիրար 48 տարեկան խոշոր կայտառ մարդ մըն էր, որ Թուլոնի ծովային թագաւորական վարժարանին վարիչ անուանուած էր: Իր խոստովանողուններուն կարգէն էր Գաթէոն Գատիէո, 18 տարեկան, պարկեշտ ընտանիքի զաւակ և հազուապիտ կերպով գեղեցիկ: Հ. Ժիրար անոր մէջ յառաջ բերած էր անբնական փոփոխութիւն մը որ անոր առողջութիւնը խանգարած էր: Ամէն օր կուգար տեսնելու աղջիկը: Այս վերջինը չատ անգամներ անպատշաճ դիրքերու մէջ գտնւած էր իր խոստովանահայրը: Սա, օր մը, յանուն երկնային արդարութեան, իր բոլոր հազուստները հանած՝ անոր տուած էր, և յետոյ, անոր փարած էր ետեւի կողմէն, խոստանալով միշտ առաջնորդել զայն դէպ ի գերագոյն կատարելութիւն: Եւ որովհետեւ կը վախնար որ մի գուցէ իր սէրը գէշ հետեւանք ունենայ, ժամանակ առ ժամանակ անոր ըմպելիք մը կուտար որ արեան մեծ կորուստ կը պատճառէր անոր: Յետոյ զայն տարած էր Օլիուսի վանքը, Թուլոնէն մէկ փարսախ հեռու, ուր արտօնուած էր առանց վկայի տեսնելու զայն. հոնկէ, զայն բերած էր Պասթիտ: Այս յարաբերութիւն սկսած էր գայթակղութիւն յարուցանել:

Երբ Հայր Ժիրար Մարսէյլ կը գտնուէր, Պրէսթի նախագահը Օրիորդ Գատիէոն արգելափակեց Իւրսիւլինսի մէջ, ուր աղջիկը երկու քահանայ խնդրեց խոս-

տովանելու համար: Յայտնեց ինչ որ անցած դարձած էր իր և իր առաջին խոստովանահօր միջև: Հ. Ժիրար, որուն սէրը այն ատեն կատաղութեան փոխուեցաւ, Գատիէոը ամբաստանեց իբրեւ պոռնկացած, և կրօնաւորուհիները անոր դէմ գրգռեց: Գործը յանձնուեցաւ Էքսի Յորհրդարանին: Ձերբակալման հրամանագիր մը հանուեցաւ դժբաղդ Գաթէոինի և այն ատեն զայն խնամող կարմիրեան կրօնաւորաց⁽¹⁾ գլխաւորին դէմ: Գալով Ժիրար Ճիզուիթին, սա ընդհակառակը ազատ թողուեցաւ: Գաթէոին Գատիէո, իբրեւ պետական բանտարկեալ, առաջնորդուեցաւ Օլիուսի վանքը, ուր ամէն բան մերժուեցաւ իրեն, մինչև իսկ պառկելու համար անկողին մը: Յետոյ Էքս բերուեցաւ: Հայր Ժիրար, իր հարցաքննութեան մէջ, պատասխանեց թէ Գատիէո ամէն օր հաստատ կերպով կ'ըսէր իրեն թէ պիտի մեռնէր, թէ իր ամբողջ արիւնը կը կորսնցնէր, և թէ ինք հաւանած էր տեսնելու անոր կղկղանքը: Բայց իր առջև փաստեր դրին ապացուցանող թէ ինք կախարդած և մալորեցուցած էր աղջիկը, և թէ ինք յանցապարտ էր չարադիւթութեան, հանգստականութեան, հոգեկան ազգապղծութեան, վիժման (այս սոսկալի իրողութիւնը հաստատուած ըլլալով) և վկայներու հրապուրման ոճիրներով: Ընդհանուր դատախազը, 1731 Սեպտեմբեր 11ին, պահանջեց որ Գատիէո դատապարտուի՝ հրապարակաւ իր յանցանքը խոստովանելու և թողութիւն խնդրելու Ս. Փրկիչ եկեղեցիին դրան առջև, և հոն կախուի և խեղդուի. բայց դատավճիռը իր եղրակացութեանց համա-

(¹) Ասոնք գուլպայ չեն հագնիր, այլ միայն սանդալ կամ հողաթափ:

ձայն չը տրուեցաւ, և ինչ որ ամենէն աւելի զարմանալի է, խարդաւանուած խեղճ աղջիկը այդ վիճակին մէջ մօրը յանձնուեցաւ, և Հայր Ժիրար ազատ արձակուեցաւ: Հարիւր ազնուական քաղաքացիներ առ ի պահպանութիւն ուղեկից եղան Գատիէոի, իր եղբայրներուն և կարմիլեան կրօնաւորաց գլխաւորին, բանտէն մինչև իրենց բնակարանը: Հ. Ժիրար գաղտագողի խոյս տուաւ, բայց ժողովուրդը ճանչցաւ զայն և նախատակոծ ըրաւ:—Հայր Ժիրար մեռաւ բաւական յառաջացեալ տարիքի մէջ, Ճիզուիթ Հայրերու մէկ վանքը քաջուած, որոնք չի դադրեցան ամենամեծ պատկառանքը տածելէ այս խայտառակ սրիկային, իրենց ընկերոջ, նկատմամբ:

ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀՐԱՇՔՆԵՐԸ

1732.—Ի Բարիզ, Սէն Մէտառի գերեզմանատան յօշոտուած միսերը: Յուզումն և խռովութիւնք: Ճիզուիթական հրաշքներ որոց կը ստիպուի միջամտել ոստիկանութիւնը:

1743.—Պէնզի Իտալիոյ մէջ կը կազմակերպէ Մամիլլէռներու աղանդը:

1750.—Մահ Ֆրանսուա տը Րէցի:—Ընտրութիւն ինեաս վիսքօնթի, 16րդ Պետ Միաբանութեան:

ՆՈՐ ԽԱՐԴԱԽ ՍՆԱՆԿՈՒԹԻՒՆ

1753.—Խարդախ սնանկութիւն Գեր. Հայր Լավալէդի:

ՊՈՌՆԿԱՆՈՑՆԵՐ ԿԸ ՊԱՀԵՆ

1754.—Մատրիտի մէջ երեւան կ'երնէ ձիգութեան-
րուն կողմանէ հաստատուած և անոնց վարչութեան
ներքեւ գտնուող պոռնկանոց մը: Ոստիկանութիւնը կը
փակէ զայն, ի մեծ յուսահատութիւն բազմաթիւ կեղծ
ջերմեռանդ տիկիներու որ հոն կ'երթային՝ գաղտնա-
պէս ինքզինքնին մարմնաւոր մեղքերսւ յանձնելու հա-
մար:

ՃԻԶՈՒԻԹ ՄԸ ԹԱԳԱԻՈՐ ԿԸ ՊՍԱԿՈՒԻ

1755.—Ձիգութիւթ մը ինքզինքը Բարակուայի թա-
գաւոր հռչակել կուտայ, Նիքօլա Ա. անուամբ:— Մահ
ի նեաս Վիսքօնթիի, և ընտրութիւն Լուի Սանթիւրիօ-
նիի, 17րդ Պետ Միաբանութեան:

ՄԻՇՏ ՈՃԻՐՆԵՐ

1757.—Տափէնս, ձիգութիւթ եղբայր, կը փորձէ
սպաննել Լուդովիկոս ԺԵ.ը, դանակի հարուած մը տա-
լով սրտին, այն վայրկենին՝ երբ իր կառքը կը մտնէր:—
Մահ Սանթիւրիօնիի, և ընտրութիւն Լօռան Րիչիի,
18րդ Պետ Միաբանութեան:

1758.—Բորթուգալի թագաւորը կը սպաննուի՝ ձիգ-
ութեան րուն նիւթած մէկ դաւադրութեան հետեւանօք:

1759.—Կը վռնատուին Բորթուգալէն, ինչպէս վռնա-
տած էին Բարակուայն և ուրիշ տեղերէ:

1761.—Բարիզի Խորհրդարանը դատական հետա-
պնդումներու կը սկսի ձիգութեան րուն դէմ:

1762.—*Խորհրդարանը կ'որոշէ զանոնք իսպառ հեռացնել ֆրանսայէն:*

ՊԱՊԻ ՄԸ ԹՈՒՆԱԽՈՐՈՒՄԸ

1773.—*Գլէման ԺԴ. Պապը ձիզուիթներու Միաբանութիւնը անվաւեր կը հռչակէ: Կը մեռնի Թունաւորութեամբ:*

Ահա՛ թէ Լուի Պլան Ի՞նչպէ՞ս կը պատմէ այս ոճիրը:

«Երբ իրենց առաջարկուեցաւ իրենց կանոնադիրները բարեփոխել, իրենց Պետին՝ Րիչիի պատասխանը հաստատելու միայն ծառայեց իրենց անզուսպ հպարտութիւնը. «Մենք երկրի վրայ տէր չըլլա՞նք. աւելի լաւ է մեռնի՞նք», բացագանչեց նա:

«Ի՞նչ պատահեցաւ այն ատեն:

«Պատմաբան մը, որ յեղափոխական չէ անշուշտ, Պ. տը Սէն-Բռիէսդէ, կը պատմէ թէ, Գլէման ԺԴ. հազիւ թէ ստորագրած էր ձիզուիթներու դէմ վճիռը, անզգալօրէն խորհրդաւոր ցաւերու մատնուեցաւ: Մահացու դեղնութիւն մը տարածուեցաւ իր դէմքին վրայ, աչքերը փոսը ինկան, անսովոր տագնապ մը այլափոխեց իր նայուածքին արտայայտութիւնը, և եկաւ վայրկեանը յորում օտար դեսպանները իրենց առջև ուրիշ բան չունեցան բաց եթէ ուրուական մը, ոգի մը:

«Առանձնութիւն կը փնտռէր. կը տեսնէին անոր թափառիլը, աննպատակ, իր պալատան սրահներուն երկայնքը:

«Բժիշկները, խորհրդակցելով, չի ծածկեցին իրենց կասկածները, և հիւանդին քանի մը խօսքերէն ալ կարելի եղաւ հետեւցնել թէ ինքն ալ անգիտակ չէր

իր դժբաղդութեան պատճառին: Մեռաւ վերջապէս, սոսկալի չարչարանքներու մէջ:

«Ի՞նչ մահով մեռաւ: Բժիշկները, կ'ըսէ Պ. Եր. Սէն-Բրիէսդ, չատ ցած խօսած էին այս մասին: Բայց յուղարկաւորութեան հանդէսը չատ բարձր խօսեցաւ. թոյնը մատնեց ինքզինքը: Բսկորները ծառի մը կեղեւին պէս թերթ թերթ բաժնուեցան, և փորոտիքը պայթեցուցին զիրենք պարունակող ամանը: Մորթը հազուստներուն փակած մնաց: Գլխուն ամբողջ մազերը, սոսկալի բան, մնացած էին թաւիչէ բարձին վրայ: Ճիզուրիթք իրենց վրէժը լուծած էին:»

1775.—Մահ Լօռան Ռիցցիի, և ընտրութիւն թատէ Պրօզօզօվիսքիի, 19րդ Պետ Միաբանութեան:

1783.—Կատարինէ Բ. ապաստանարան մը կուտայ Ճիզուրիթներուն Ռուսիոյ մէջ:

1801.—Պիոս Է. Պապը Ճիզուրիթներու Ընկերութիւնը կը վերահաստատէ՝ մի միայն Ռուսիոյ համար:

1814.—Յայտնապէս կը վերահաստատէ զայն ամբողջ աշխարհի համար:

1816.—Աղեքսանդր Զարը զանոնք կ'արտաքսէ ռուսական կայսրութեան սահմաններէն դուրս, և Բորթուկալի Ժան Զ. Թագաւորը կը մերժէ զանոնք իր երկրին մէջ ընդունիլ:

1818.—Ֆրիպուրկի նահանգը, ի Զուիցերիա, իր մէջ կ'ընդունի Ճիզուրիթները:

1820.—Մահ Պրօզօզօվիսքիի, և ընտրութիւն Լուի Ֆօրթիսի, 20րդ Պետ Միաբանութեան:— Ճիզուրիթք Սպանիայէն կ'արտաքսուին:

1824.—Ճիզուրիթք տէր կ'ըլլան Հռոմի մեծ գօլէժին, ի շնորհս Պապին հաճոյակատարութեան:

1828.—Մարդինհաք նախարարը փակել կուտայ Ֆրանսայի մէջ ճիզուրիթական հաստատութիւնները:

1831.—Այնչափ կը թախանձեն կը պաղատին Հոռմի մէջ որ յակամայից նոր վանք մը կը կառուցուի իրենց համար քաղաքին շրջափակէն դուրս:—Մահ Լուի Ֆօրթիսի. և ընտրութիւն ժան Բութհանի, 21րդ Պետ Միաբանութեան:

1834.—Ճիզուրիթք Մալինի (Պելճիգա) մէջ կը հիմնեն Համալսարան մը որուն ամբողջ ուսուցչական մարմինը կը բաղկանայ մի միայն իրենց Ընկերութեան անդամներէն:

1840. - Կը վռնտուին Հարաւային Ամերիկայի գանազան տէրութեանց երկիրներէն, ուր իրենց միջինայութիւնները կը պայրացունեն ժողովուրդները:

1844.—Զուրիցերիոյ Շրվից և Լիւցէրն նահանգները կ'ընդունին զանոնք:

1846.—Քրէթինօ-Ժօլի, Ֆրանսացի գրագէտ, կը ստորագրէ Ճիզուրիթնիւրու դրուատական մէկ պատմութիւնը՝ վեց հատորէ բաղկացեալ:

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԿՐ ՅԱՐՈՒՑԱՆԵՆ

1847.—Քաղաքային պատերազմ Սիւնտէրպրնտի:—Ճիզուրիթք կը դրդեն Ֆրիպուրկի, Զիւկի, Լիւսէոնի, Շվիցի, Իւնդէրվալտի, Իւրիի և Վալէզի նահանգները՝ բաժնուելու Զուրիցերիոյ միւս նահանգներէն, որոնք բողոքական են, և գէնք առնելու մայր հայրենիքին դէմ: Արիւնը հեղեղանման կը հոսի այս փոքրիկ տէրութեան մէջ. որ մինչև այն ատեն այնչափ հանդարտ և այնչափ սիրով փարած էր իր ազատութիւններուն:—Վերջապէս,

Տի. ֆուր զօրապետը, հրամանատար զուիցերիական Դաշ-
նակցութեան բանակներուն, կը նուաճէ ապստամբու-
թիւնը, և լեզ. ժողովը կը վճռէ ճիգուիթներու ար-
աաքսումը ամբողջ Զուիցերիաէն:— Եւ սակայն, անկից
ի վեր, Լոյօյայի աշակերաները զանազան անուններով
վերստին մտած են երկու կամ երեք կաթոլիկ նահանգ-
ներ, որոնք թոյլատու կը գտնուին անոնց նկատմամբ:
1848.— Աւստրիա կ'արտաքսէ ճիգուիթները:—
Պիոս Թ. ինքն իսկ գանոնք կ'արտաքսէ Հոռմէն, ուր
գարշելի եղած են ժողովուրդին:

ՊԱՏԻՆԿԷ ԶԱՆՈՆՔ ԿԸ ՊԱՇՏՊԱՆԷ

1849.—Ճիգուիթք վերստին Հոռմ կը մտնեն, Լուի-
նարոյէօն Պօնաբարդի յանդուգն արշաւանքին հետե-
ւանքով:

1853.—Մահ ժան Բուիհանի և ընտրութիւն Բիէռ
Պէքսի, 22րդ Պետ Միաբանութեան:

1859.—Խորհրդաւոր մահ էօթէն Սիւի, հեղինակ
Թափառական Հրեային, հակաճիգուիթական լէպ:—Կը
տարածայնուի, և ո՛չ ոք կը հերքէ, թէ էօթէն Սիւ
թունաւորուած է:

ՄՈԼՈՐՈՒԹԵԱՆՑ ԶԱՆԿԸ (ՍԻԼԼԱՊԻՍ)

ՊԻՈՍ Թ. ՃԻԶՈՒԹՆԵՐՈՒ ԶԵՌՔԻՆ ՄԷՋ

1864.—Ճիգուիթք յաջողած ըլլալով դէպ ի իրենց
գրաւել Պիոս Թ.ը, որ անոնց ձեռքին մէջ պարզ մեքե-
նայ մը կը դառնայ, անոք ստորագրել կուտան Մոլորու-
թեանց Ցանկը կամ Սիլլապիւսը, որ պատերազմի ճի-

ւաղային հրատարակութիւն մ'է յառաջդիմական, գիտական և իմաստասիրական ամէն գաղափարներու դէմ:

1869.—Պիոս Թ. մասնաւոր Հովուական Թուղթով մը մշտնջենաւորապէս կը սրբազործէ գօլէժ մը զոր Ճիզուիթք կը հիմնեն, իրենց Միաբանութեան անդամներէն գրագէտներ պատրաստելու համար, որպէս զի անոնք՝ մամլոյ արդի միջոցներով՝ պաշտպանին եկեղեցին և Ճիզուիթաց Ընկերութիւնը:

1866.—Սուրբ Պետրոսի եկեղեցական Ժողովը կը գումարուի Ճիզուիթներու նախաձեռնութեամբ, որուն մէջ՝ եպիսկոպոսք, Լօյօլայի աղանդաւորաց ճնշման ներքեւ, կը հռչակեն Պապին անսխալականութիւնը:

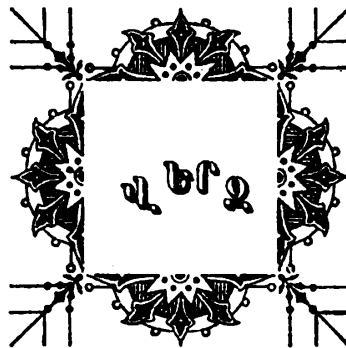
1872.—Գերյարգելի Ճիզուիթ հայր մը օծիկը ձեռք կուտայ իրեն խոստովանողուհիներէն միոյն հետ, բարձր դասակարգէ տիկին մը, երբ շոգեկառքի մը մէջ անբարոյական արարքներու մէջ կը գտնուէր հրապարակաւ:

1873.— Ճիզուիթք քարօլեան ապստամբութիւնը արժարծելով, կրակի և արիւնի կը մատնեն Սպանիան, և այս ապստամբութիւնը վառ պահելու համար՝ առասպելական գումարներ կը վատնեն:

1876.—Ժէրմինի կոմսը, Ճիզուիթներու աշակերտ և անոնց փաստաբանը, ինչպէս նաև փոխ-նախագահ Կաթոլիկ Բարեգործական Հաստատութեան, օծիկը ձեռք կուտայ, երբ ի Բարիզ, Շան զէլիզէի մէկ միզանոցին մէջ անպարկեշտ արարքներու անձնատուր եղած էր արհեստով արուամոլներու վրայ: Կը դատապարտուի երկու ամիս բանտարկութեան, իր անունը կը ջնջուի փաստաբաններու շարքէն և կը հրաժարեցուցուի Բարիզի Ընդհանուր Խորհրդականի պաշտօնէն:

1880 Մարտ 29.—Ժիւլ Կլէվի, նախագահ ֆրան-

սական Հասարակագետութեան, վճռագիր մը կը ստորագրէ՝ Ֆրանսայի զանազան վանքերուն մէջ խմբուած ճիզուիթներուն ցրուումը հրամայող։ Այս վճռագիր գործադրութեան կը դրուի նոյն տարւոյ Յունիս 29ին։

ՅՈՎՆԱՆ Գ. ՓԱԼԱԳԱԾԵԱՆԻ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՔ

1. ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԸՆԹԱՑՔ ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒԻ.—
ԱՅՐԲԵՆԱՐԱՆ-ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ: Բնական եւ դիրա-
գոյն մեթոս կարդալ գրելու: Գիր եւ ընթերցում
համընթաց: Խոսորագիր 1.50 Ղր.

2. ԻՐԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ: Դասագիրք ընթերցանու-
թեան եւ բնական ու բնապատմական նախ-
նական ծանօթութեանց 3 Ղր.

3. ԱՅՐԲԵՆԱՐԱՆ—ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ ՖՐԱՆՍԵՐԷՆ
ԼԵԶՈՒԻ: Դիւրուսոյց մեթոսով: Տղայոց եւ չափա-
հասներու համար 1.50 Ղր.

4. ՊԶՏԻԿՆԵՐՈՒՆ ԵՐԳԱՐԱՆԸ: Հաւաքածոյ Ման-
կապարտէզի երգերու: Դասագիրք ընթերցանու-
թեան եւ Արսասանութեան՝ Մանկապարտէզնե-
րու, Նախապատրաստական կարգերու եւ Տար-
րական Դասընթացի համար 3 Ղր.

5. ՊԶՏԻԿՆԵՐՈՒՆ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ: Պատ-
կերագարդ . Յատկագիծերով եւ Քարտաներով:
Մանկապարտէզներու, Նախապատրաստական կարգերու
եւ Տարրական Դասընթացի Ա. տարւոյ համար:
Դ. տարւոյ հիմնովին բարեփ. 3 Ղր.

6. ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԵԱՆ Տարրական Դասըն-
թաց (Ա. եւ Բ. տարի). Պատկերներով եւ Քարտա-

ներով : Բ. Տպագրութիւն բարեփոխուած . 4 Ղրց.

7. ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԵԱՆ Բարձ. Գասրնթացք .
Պատկերազարդ . Բնական եւ Քաղաքական . Ճոխ
ժանօրութիւնք աշխարհի հինգ մասանց բնական
եւ ճարտարուեստական արտադրութեանց եւ
վաճառականութեան վրայ : Մեծադիր . Երես
200 7 Ղրց.

8. ՀԱՄՐ ՔԱՐՏԵՄԵՐ . Աշխարհագրութեան եւ
դասերու վարժութեանց համար . 100 հատք 20 դրց.

9. ՊԶՏԻԿՆԵՐՈՒ ԹՈՒԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ . Պատկե-
րազարդ . Մանկապարտէզներու եւ Նախապատ-
րաստական կարգերու համար 3 Ղրց.

10. ԹՈՒԱԳԻՏ . Տարր. Գասրնթացք Ա. տարի 3 „

11. „ „ „ Բ. „ 3 „

12. „ Միջին „ Գ. „ 4 „

13. „ „ „ Դ. „ 4 „

14. „ Բարձր „ Ե. եւ Զ. „ 12 „

15. „ Ընդհանր. տեսլ. եւ գործ. „ 15 „

16. ԱՐՈՒԵՍՏ ՏՈՄԱՐԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ եւ վաճառա-
կանական Գիտելիք . Պարզ տումար եւ կրկնա-
տումար : Ամէն մարդ կարող է ինքն իրեն սորվիլ
կարն ժամանակի մէջ : Վարժարանաց համար
շարժարագոյն դասագիրքն է իր պարզութեամբը
եւ դիւրուսոյց մեթոսովը 6 Ղրց.

17. ՆԱԽԱՏԱՐԵՐՔ Գործնական Երկրաչափու-
թեան եւ Գծագիտութեան . Տարրական եւ Միջին
Գասրնթացք . 125 պատկերներով . . . 4 Ղրց.

18. ՏԱՐԵՐՔ Գործնական Երկրաչափութեան .
Բարձր. Գասրնթացք . Ա. տարի . 246 պատկ. 6 Ղրց.

19. ՏԱՐՐԱԿԱՆ ՍԿՋՐՈՒՆՔ ԳՐԱՀԱՇՈՒՈՅ .
Թուաբանական խնդրոց լուծմանը համար կի-
րարկուած . Պարզ բացատրութիւններով . 3 Ղր. .

20. ՆՈՅՆԻՆ ԲԱՆԱԼԻՆ Ի պէս Ուսուցչաց 3 . .

21. ԳԱՆՁ ԻՐԱԳԻՏԱԿԱՆ . Առ աջոյ ուսուցումն .
300է աւելի պատկերներով . Տարր . Դասարնք պի-
համար . Իրագիտութեան դասագիրքերու նորա-
գոյնը եւ ընտելագոյնը 5 Ղր. .

22. ՀԱՅԵԼԻ ՎԱՐՈՒՑ ԵՒ ՅԱՌԱՋԱԴԻՄՈՒԹԵԱՆ .
Միջնորդ հաղորդակցութեան ընդ մէջ դպրոցի
եւ սան . Ամէն առակերսի համար անհրաժեշտ 50 փ.

23. ՆԻԻԹ . Հանդէս Բանասիրական , Ուսում-
նական եւ Մանկավարժական . 4 պրակ . 10 Ղր. .

24. ՏԵՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Կ. Պօլսոյ եւ Երջակայից
(սպառած)

ՓԱԼԱԳԱՇԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆԸ

ԿԵԴՐՈՆԱՏԵՂԻ Է ՇԵՏԵԻԱԼ ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆՑ

ԿԱՆԱՑԻ ՎԱՏԱՍԵՐՈՒՄ . Կիրն , անցեալին եւ
ներկային մէջ . գեղեցկասիւ պատկերներով . Հե-
ղինակ՝ Տր . Բօլ սըլէկլա . Թրգմ . Ֆրանսերէնէ
Կ . Գ . Ո 10 Ղր. .

ՃԻԶՈՒԹՆԵՐՈՒ Լիակատար եւ ժամանա-
կագրական Պատմութիւն . Իրենց ոնիրները , ամ-
բարեւոյթիւնները եւ արտաբանութիւնները : Հեղինակ՝
Լէօ Թաֆիլ . Թարգմ . Յ . Գ . Փայագաւեան . 60 Փրջ .

ԲՈՂՈՔ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԴԷՄ . եղիւ 8 . Պո-
ղոսեան 2 Ղր.

ԻՆՁ Կ'ԸՆԷ ԴՈՒՐԵԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ . «Բաց ու Գոց»ի
խնդրոյն առթիւ Ոգգ. Ժողովոյ մէջ արտասանած
Բանախօսութեան Քննադատութիւնը . Ամուսնա-
կան դատերու մէջ գայթակղայից Զեղծումներ .
Պատրիարքարանի Մաքրագործումը եւ վերակազ-
մութիւնը : Գրեց Յովն . Մարգարեան, Նախկին
Դատական Քննիչ Հալէպի եւ Ասանայի Կուսա-
կալութեանց 60 Փրյ.

ԿՆՈՋ ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ . Հեղինակ՝ Հանրի
Մարիոն . Թարգմ. Կ. Ս. Թուխմանեան . 12 Ղր.

ԾՐԱԳԻՐ ԲԱՐԵՆՈՐՈԳՄԱՆՑ . Գրեց Խրիմեան
Հայրիկ . Մելիոն Կիրճեանի (Հրանդ) Յառաջա-
բանով եւ Հայրիկին գինկասիպ պատկերով .
2 Ղր.

ՔՆԱՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ . Լիակատար Ոգգ. Երգա-
րան Հայոց 7 1/2 Ղր.

ԱՐՈՒԵՍՏ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՁՈՒԹԵԱՆ . Տասն օրէն
ուսանելի . Կ. Բաբարեան 2 Ղր.

ՊԱՐԶ ՔԱՐՈՋՆԵՐ . Ղ. Վրդ. Դսրեան . 10 Փրյ.

ՀԱԻԱՔԱԾՈՅ Ընկիր գրուածոց Ոգգային եւ
օսար մատենագրաց , Արձակ եւ Ոսանաւոր , աւ-
խարհիկ լեզուաւ , Պատկերազարդ . Միմոն Գաբա-
մանեան . Ա. մասն Միջին Դասընթացի 5 Ղր.
Բ. » Բարձր » Դ. Տիպ 7 1/2 »

Პ᠔.

ᲚᲚ.

ᲚᲚᲗ

ᲚᲚᲗ

ᲚᲚ.

ᲚᲚᲚ.

ᲚᲚ.

ᲚᲚᲗ

ᲚᲚ.

ᲚᲚᲚ.

ᲚᲚᲗ

ᲚᲚ.

ᲚᲚᲗ

ᲚᲚ.

ᲚᲚ.

ᲚᲚ.

ᲚᲚ.

ᲚᲚ.

ᲚᲚᲗ

ᲚᲚ.

ᲚᲚᲚ.

ᲚᲚ

ᲚᲚ.

ᲚᲚ.

ᲚᲚ.

Ლ

ՓԱԼԱԳԱՇԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆԸ

Կը ստանձնէ ամէն տեսակ տպագրական գործեր, գիրք, տետրակ, հարսանեկան հրաշեր, ցոշակներ, ընկալագրեր, մահագդ, եշն, եշն: Յանձնարարութիւնք կը կատարուին խնամքով, փութով եւ գոհացող գիներով:

ՓԱԼԱԳԱՇԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆԸ Կեդրոնաւորին է թէ՛ Փալագաշեան աշխատարանին եւ թէ՛ ուրիշ կարգ մը հեղինակաց գործերուն: Դասական, գիտական, վիպական եւ այլ ամէն տեսակ գրքերու վրայ յանձնարարութիւնք կը կատարուին նշուածամբ, փութով եւ խնամքով:

Մեծաքանակ գնողներուն մասնաւոր գեղջ:

ՀԱՍՑԷ .

Յ . Գ . ՓԱԼԱԳԱՇԵԱՆ

Մեծ Նոր խան, վերի յարկ . թիւ 55

Կ . ՊՈԼԻՍ

Կեդրոնաւորին՝ ՓԱԼԱԳԱՇԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

ԳԻՆ 60 ՓԱՐԱ

2

unq

unq

unq

unq

unq

unq

unq

unq

unq

unq

unq

unq

unq

unq

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 04147 2237

